

Wat kost revitalisering van bos eigenlijk?

tekst Joyce Penninkhof (Stichting Probos) & Etiënne Thomassen (Bosgroep Zuid Nederland)

In de landelijke Bossenstrategie beschrijven het Rijk en de provincies de ambities voor toekomstbestendige en vitale bossen. Daarvoor is het nodig om de omgevingsfactoren (bodem en hydrologie) aan te pakken, bossen een kwaliteitsimpuls te geven en het beheer structureel aan te passen. Bosbeheerders willen hiermee aan de slag, maar er hangt wel een kostenplaatje aan. Over welke kosten hebben we het eigenlijk en in hoeverre worden deze gedekt?

> Een vitaal bos vereist een groeiplaats met goede milieucondities (lucht, bodem, water) en een daarbij passende, diverse en gezonde opstand. Met bosrevitalisering willen we bossen vitaal en veerkrachtig maken. Voordat beheerders daarmee aan de slag gaan, is het belangrijk in kaart te brengen wat daarvoor nodig is. Is het bos vitaal genoeg en zo nee, wat moet er dan gebeuren? Op grotere schaal brengen de provincies dit in kaart in het kader van de provinciale plannen voor het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Maar veel blijft maatwerk; een analyse (zoals een landschapsecologische systeemanalyse (LESA)) kan nodig zijn om op gebiedsniveau te bepalen welke maatregelen voor de groeiplaats nodig zijn. Revitaliseringsmaatregelen zijn grofweg in drie categorieën in te delen:

- **Aanpassing van omgevingsfactoren.** Hieronder vallen systeemmaatregelen zoals herstel van de hydrologie (door bijvoorbeeld verondiepen of dempen van sloten of rabatten, het plaatsen van stuwen of herinrichting van beken), terugdringing van de stikstofdepositie en beperking van de klimaatverandering.
- **Een kwaliteitsimpuls.** Dit zijn vooral projectmatige ingrepen bovenop het reguliere beheer.

Bossen kunnen een kwaliteitsimpuls krijgen door bijvoorbeeld aanplant van rijkstrooiselsoorten en/of (droogteresistente) mengboomsoorten, het toepassen van bufferende stoffen tegen verzuring en verschraling, en het inrichten van een netwerk van oude, aftakelende en dode bomen en open plekken (OADO-netwerk).

- **Structurele aanpassingen in het beheer** voor een diverser en complexer bos die de effecten van de kwaliteitsimpuls ondersteunen en versterken, ook in de toekomst. Denk aan versterking van de soortenmenging en de structuur, en aan stimulering van bosverjonging. Ook kunnen al aanwezige rijkstrooiselsoorten vrijgezet worden. Door bos kleinschalig te beheren is het bufferend effect van het bosklimaat te gebruiken voor behoud van een gunstig microklimaat. In een bosmicroklimaat is het tot wel 10 graden Celsius koeler en vochtiger in periodes van extreme hitte en droogte dan buiten het bos. Veel organismen in het bos hebben belang bij dit beschutte microklimaat. Het bestrijden van invasieve exoten, aanpassing van de wildstand en wildbeschermingsmaatregelen vallen ook onder structurele aanpassingen in het beheer.

Tot slot kan toename van het aandeel loofboomsorten, compartimentering en aanpassingen in de infrastructuur het risico op natuurbranden verkleinen.

Sommige maatregelen kunnen bosbeheerders zelf nemen zoals voorkomen dat rabatten dichtgroeien. Voor andere maatregelen zijn bosbeheerders afhankelijk van andere partijen. Dit geldt met name voor het aanpassen van omgevingsfactoren, zoals het opzetten van het regionale grondwaterpeil en reductie van de stikstofdepositie.

Tabel 1 geeft een overzicht van de gemiddelde kosten van belangrijke veelvoorkomende maatregelen voor bosrevitalisering. De kosten kunnen per gebied sterk verschillen. Voor hydrologische maatregelen zijn geen gemiddelde kosten te schatten. Daarvoor is een gedegen vooronderzoek nodig. Aanplantkosten worden sterk beïnvloed door wilddruk en de aanwezigheid van edelherten.

Mogelijkheden voor financiering Programma Natuur en SPUK

Terreineigenaren kunnen een financiële bijdrage ontvangen voor revitaliseringsmaatregelen die voortkomen uit het Programma Natuur (PN). Met dit programma richt de overheid zich op herstel en versterking van kwetsbare natuurgebieden. Prioriteiten zijn herstel van stikstofgevoelige natuur en het behalen van de Vogel- en habitatrictlijn (VHR)-doelen. In de praktijk gaat het hierbij vooral om maatregelen voor natuurbossen, grotendeels op zandgronden. Provincies wijzen de gebieden aan waar de maatregelen worden genomen en voor elk gebied wordt samen met stakeholders een aanpak op maat gemaakt. De terreinbeheerders voeren de maatregelen uit. Hierbinnen vallen ook stikstofherstelmaatregelen. Financiering van de maatregelen komt uit de Regeling Specifieke Uitkering Programma Natuur (SPUK). In het kader van deze regeling keert de Rijksoverheid gelden uit aan de provincies voor gebiedsgerichte natuurherstelmaatregelen. Natuurterreineigenaren kunnen vervolgens bij de provincie subsidies aanvragen voor natuurherstel. Of dat alleen kan voor Natura 2000-gebieden of ook voor bossen daarbuiten (bijvoorbeeld in overgangsgebieden) en voor welke maatregelen precies, verschilt per provincie. Ook het instrumentarium verschilt per provincie: sommige kennen een aparte SPUK-subsidieregeling, andere hebben het ondergebracht in de Subsidie-regeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL). De subsidievoorwaarden verschillen ook per provincie. Daarnaast kunnen provincies eigen extra regelingen hebben met eigen voorwaarden. Provincie Noord-Brabant heeft bijvoorbeeld een subsidieregeling voor Biodiversiteit en leefgebieden – bosrevitalisering en provincie Gelderland de subsidieregeling Revitalisering en omvorming bos buiten Natura 2000, waarmee omgevingsfactoren aangepast kunnen worden of een kwaliteitsimpuls kan worden gegeven.

Kansen en beperkingen

Of en onder welke voorwaarden een beheerder van een specifiek bos subsidie kan aanvragen voor revitalisering loopt dus sterk uiteen. Kansrijk zijn bossen in Natura 2000-gebieden en soms ook over-

Tabel 1. Overzicht van de kosten van belangrijke veelvoorkomende maatregelen voor revitalisering.

Maatregel	Gemiddelde kosten € / hectare
Omgevingsfactoren aanpassen	eenmalig
Herstel hydrologie	p.m. ⁽¹⁾
Kwaliteitsimpuls	eenmalig
Structuur versterken/reeds aanwezige rijkstrooiselsoorten vrijzetten	150,-
Aanplant van rijkstrooiselsoorten en/of andere (droogteresistente) mengboomsoorten (kloempen) inclusief wildbescherming	3.000,- - 6.000,- ⁽²⁾
Aanplant van rijkstrooiselsoorten en/of andere (droogteresistente) mengboomsoorten (vlaktegwijs) inclusief wildbescherming	18.500,-
Vlaktegwijs wildbescherming (raster tegen reeën) exclusief aanplant	9.250,-
Toepassen bufferende stoffen tegen verzuring en herstel nutriëntenbalans	2.500,-
Structurele aanpassingen in het beheer	per jaar
Kleinschalig beheer gericht op diversiteit en vitaliteit	p.m. ⁽³⁾
Wildstand aanpassen	geen

- ¹ Sterk situatieafhankelijk, kan heel goedkoop maar ook heel duur zijn.
- ² Afhankelijk van de aanpak en de aan-/afwezigheid van herten.
- ³ Ondersteunend en versterkend beheer is noodzakelijk voor een succesvolle revitalisering. Complexer bos vereist een hogere beheerinspanning.

foto's Etienne Thomassen

Deze veldesdoorn is groter dan normaal bosplantsoen en reikt uit boven de vragtrens van reeën. De aangebonden bamboestokken voorkomen dat reebokken tegen het stammetje gaan vegen. De bamboestokken maken het plantsoen duurder, maar besparen kosten voor wildbescherming en nazorg. De bamboestokken zijn natuurlijk niet doelmatig tegen vraat door edelherten.

gangsgebieden via de PN/SPUK-regelingen. In die bossen worden momenteel veel revitaliseringsprojecten uitgevoerd. Voor bossen buiten Natura 2000-gebieden verschillen de regelingen tussen provincies sterk en wordt vaak slechts een deel van de kosten vergoed. Zeker voor multifunctioneel bos zijn de mogelijkheden beperkt. Zo moet het multifunctionele bos in Noord-Brabant vlakbij een Natura 2000-gebied liggen of komen alleen natuurbossen binnen bepaalde delen van de maatregelenkaart in aanmerking voor een vergoeding tot maximaal 50 procent van de onkosten. Provincies kijken momenteel naar het NPLG als een mogelijke financieringsbron voor bossen die nog niet voor subsidie in aanmerking komen. Pas als ook financiering beschikbaar komt voor bos dat niet in aanmerking komt voor de PN- en SPUK-regeling, zal revitalisering ook daar goed op gang kunnen komen.

SNL-vergoeding aanpassen

Structurele aanpassingen in het beheer zullen moeten worden gedekt door de SNL-vergoeding. Op dit moment is de SNL-vergoeding nog niet berekend op complexer en intensiever beheer. Dit geldt bijvoorbeeld voor intensiever bleswerk (bijvoorbeeld bostracken), meer verzorging, gemengd kleinschalig onderplanten en uitgebreide wildbeschermingsmaatregelen. Uiteindelijk is het succes van de maatregelen die de bossamenstelling en -structuur aanpassen, sterk afhankelijk van de nazorg en het vervolgbeheer. Ook nu al zijn verjongingskosten en verzorgingskosten voorzien in de standaardkostprijsberekening, maar bijvoorbeeld het plekgewijs inbrengen en verzorgen van ontbrekende boomsoorten (bijvoorbeeld

met kloempen) komt hier feitelijk bovenop. In de Bossenstrategie wordt dan ook gesproken over aanpassingen in de SNL gericht op maatregelen in het reguliere beheer. Bijvoorbeeld om de aanwezigheid van oudere bomen te stimuleren en de hogere beheerinspanning door steeds complexer bos goed in de regeling te krijgen. Immers zal na de kwaliteitsimpuls het vervolgbeheer ervoor moeten zorgen dat bijvoorbeeld de aanplant ook succesvol doorgroeit. De SNL-kostprijsberekening wordt elke zes jaar geëvalueerd, waardoor nieuwe kosten die beheerders maken toegevoegd en extra beheerinspanningen dus (deels) via het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) gefinancierd kunnen worden. In het kader van revitalisering wordt het belang van deze evaluatie alleen maar groter om het beheer voor beheerders betaalbaar te houden. We schatten dat de onkosten voor bijvoorbeeld N16.03 Droog bos met productie (multifunctioneel bos) met ongeveer 20 procent zou kunnen stijgen (circa 35 euro meer) bij voorlopig gelijkblijvende opbrengsten. Voor het subsidiebedrag worden eerst de inkomsten en uitgaven tot een exploitatiesaldo verrekend, waaruit zal blijken dat de uitgaven voor N16.03 duidelijk zijn gestegen (van 41,06 naar circa 75 euro per hectare per jaar). Van het negatieve exploitatiesaldo wordt 85 procent uitgekeerd als SNL-subsidie en dat bedrag stijgt dus mee wanneer de extra kosten voor extra maatregelen in complexer bos zouden worden meegenomen.

Ontwikkelingen

Nationaal Programma Landelijk Gebied
Het Nationaal Programma Landelijk Gebied

Bosbeheerders op een cursus bostracken van het project LIFE Climate Forest. Bostracken is een intensieve blesmethode en een manier om gegevens van maatregelen vast te leggen waarmee diversiteit in het bos versterkt kan worden en opvolging makkelijker wordt.

(NPLG) is nog in ontwikkeling. De provincies stellen daarvoor gebiedsprogramma's op waarin wordt vastgelegd hoe ze de doelen voor natuur, stikstof, water en klimaat gaan behalen en welke maatregelen daarvoor nodig zijn. Plannen voor revitalisering van bossen maken deel uit van de Provinciale Programma's Landelijk Gebied. Alle provincies zijn vanuit het NPLG gevraagd om als onderdeel van hun provinciale programma hun bosrevitaliseringsopgave te kwantificeren: wat is de huidige staat van de bossen, welke maatregelen zijn nodig om deze bossen te vitaliseren en welke kosten brengt dit met zich mee? Een groot aantal provincies heeft dit inmiddels op een rijtje gezet en momenteel werken de laatste provincies aan de analyses.

Nu alle provincies hun plannen hebben aangeboden is duidelijk dat voor het realiseren van de plannen 58 miljard nodig is. Dit bedrag omvat alle sectoren en dus niet enkel bos en natuur. Het Rijk heeft in totaal voor het NPLG 24,3 miljard euro vrijgemaakt (dus voor alle sectoren). Het is de vraag hoe er met het financieringsgat omgegaan zal worden. Ook is het de vraag hoe het nieuwe kabinet het nationaal programma verder (financiële) invulling gaat geven.

Financiële ondersteuning noodzakelijk

Voor het revitaliseren van onze bossen zijn financiële middelen een voorwaarde, het gaat immers over hoge kosten. Een vitaal bos is diverser en complexer, waardoor ook het beheer complexer wordt. Dit zal leiden tot hogere beheerkosten. Financieel zal er mogelijkheden voor uitvoering van revitaliseringsmaatregelen, maar nog lang niet overal en er zijn grote verschillen in mogelijkheden tussen provincies en bostypen. Mogelijk komt er geld vrij vanuit het NPLG, maar de toekomst moet uitwijzen of en voor welke bossen daaruit ondersteuning beschikbaar komt en wat de voorwaarden zijn. Het doel van revitalisering is uiteindelijk om robuust bos te realiseren en daarmee zo veel mogelijk calamiteiten, zoals we zien bij eenvormige bossen van es en fijnspar, te voorkomen. Nietsdoen kan op termijn hoge kosten tot gevolg hebben voor de bosbeheerder, bijvoorbeeld wanneer zijn bos minder productief wordt en wanneer er droogte, ziekten en plagen optreden. Lang niet alle bosbeheerders zijn al aan de slag met revitalisering. Niet alleen de ontoereikende financiële dekking door subsidies ligt hieraan ten grondslag. Ook de subsidievoorwaarden kunnen een rol spelen of twijfel over de effectiviteit van maatregelen (bijvoorbeeld steenmeel). Revitalisering moet ook passen bij de visie van een bosbeheerder (aanpassing van bos) en sommige bosbeheerders zijn van mening dat revitalisering niet nodig of wenselijk is in onze (natuur)bossen. Voor de beheerders die wél graag snel aan de slag willen maar nu buiten de boot van de subsidies vallen, is financiële ondersteuning noodzakelijk voor het verwezenlijken van vitaal bos.<

joyce.penninkhof@probos.nl